

ЕКОНОМІКА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Навчальний посібник

Керівник колективу авторів і науковий редактор

В. П. Яновська

Друге видання, перероблене

ПрофКнига

2019

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-20283 від 23.12.2013 р.)*

Рецензенти:

Бараш Ю. С. – доктор економічних наук, професор (Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна);

Колесникова Н. М. – доктор економічних наук, професор (Державний економіко-технологічний університет транспорту);

Ільчук В. П. – доктор економічних наук, професор (Чернігівський державний технологічний університет).

Авторський колектив: **д.е.н., проф. Макаренко М. В.** (передмова, теми 1–5), **д.е.н., доц. Яновська В. П.** (теми 6, 9–13, 25–26), **к.е.н., доц. Творонович В. І.** (теми 7–8), **к.е.н., доц. Приймук О. Р.** (теми 16–17, 22–24), **к.е.н., доц. Аджавенко М. М.** (теми 14–15, 18–19), **к.е.н., доц. Андрієнко М. М.** (теми 20–21).

Я **Економіка залізничного транспорту:** навч. посіб. / М. В. Макаренко, В. П. Яновська, В. І. Творонович, О. Р. Приймук та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. В. П. Яновська. – 2-ге вид., перероб. – К. : ПрофКнига, 2019. – 376 с.
ISBN 978-966-97813-1-4

У навчальному посібнику відображено економічні засади функціонування транспорту, систему управління і планування на залізничному транспорті, розкрито економічні особливості організації вантажних і пасажирських перевезень, специфіку формування та використання економічних ресурсів і фінансових результатів. Наведено загальну виробничо-господарську характеристику залізниць; показники оцінки експлуатаційної роботи і розвитку матеріально-технічної бази; організаційну структуру й функції головних органів управління транспортом.

Навчальний посібник призначений для наукових працівників, спеціалістів, викладачів, аспірантів, магістрів і студентів транспортних вузів.

УДК 629

ISBN 978-966-97813-1-4

© Макаренко М. В., Гудкова В. П.,
Приймук О. Р., Аджавенко М. М.,
Творонович В. І., Андрієнко М. М., 2014
© Макаренко М. В., Яновська В. П.,
Приймук О. Р., Аджавенко М. М.,
Творонович В. І., Андрієнко М. М., 2019
© ПрофКнига, 2019

ЗМІСТ

Передмова	6
МОДУЛЬ 1. Економічні засади функціонування транспорту	7
Тема 1. Економіка транспорту як наука і навчальна дисципліна	7
1.1. Зміст навчальної дисципліни економіка транспорту	7
1.2. Напрямки економічних досліджень	9
Тема 2. Транспорт – важлива галузь економіки держави	11
2.1. Роль транспорту у виробничому процесі країни	11
2.2. Особливості транспортного виробництва в сучасній економіці	12
Тема 3. Транспортна система країни	13
3.1. Визначення, склад та елементи транспортної системи	13
3.2. Значення окремих видів транспорту	15
Тема 4. Визначення сфер раціонального застосування різних видів транспорту	18
4.1. Система показників оцінки сфер раціонального застосування	18
4.2. Розрахунок капіталовкладень, собівартості та приведених витрат	18
Тема 5. Конкуренція на транспорті	23
5.1. Поняття, особливості та прояв конкуренції на транспорті	23
5.2. Конкурентоспроможність транспортного підприємства	24
5.3. Конкурентоспроможність транспортної продукції	26
МОДУЛЬ 2. Система управління і планування на залізничному транспорті	29
Тема 6. Організація та управління на залізничному транспорті	29
6.1. Сутність і основні принципи управління	29
6.2. Головні функції та структура органів управління	31
6.3. Економічне управління на залізничному транспорті	35
6.4. Методи та форми управління	37
Тема 7. Планування на залізничному транспорті	39
7.1. Принципи і методи планування	39
7.2. Техніко-економічні норми та нормативи	40
Тема 8. Зміст і порядок розробки транспортних планів	43
8.1. Класифікація, характеристика та взаємозв'язок транспортних планів	43
8.2. Показники та етапи розробки поточного планування	45
МОДУЛЬ 3. Економіка вантажних і пасажирських перевезень	48
Тема 9. Характеристика вантажних перевезень	48

9.1. Головні показники по вантажних перевезеннях	48
9.2. Нерівномірність вантажних перевезень	51
<i>Тема 10.</i> Планування вантажних перевезень	53
10.1. Завдання планування вантажних перевезень	53
10.2. Система показників плану вантажних перевезень	53
<i>Тема 11.</i> Дослідження районів тяжіння залізниці	55
11.1. Сутність й значення транспортно-економічних балансів	55
11.2. Оптимізація міжгосподарських зв'язків та вантажопотоків	57
<i>Тема 12.</i> Характеристика пасажирських перевезень	59
12.1. Головні показники по пасажирських перевезеннях	60
12.2. Нерівномірність пасажирських перевезень	62
12.3. Дослідження пасажиропотоків	63
<i>Тема 13.</i> Планування пасажирських перевезень	64
13.1. Завдання та особливості планування пасажирських перевезень	64
13.2. Зведений план перевезень пасажирів	65
<i>Тема 14.</i> Характеристика і планування експлуатаційної роботи	68
14.1. Зміст експлуатаційної роботи	68
14.2. Показники плану експлуатаційної роботи	69
<i>Тема 15.</i> Якісні показники використання рухомого складу	71
15.1. Показники використання вантажних вагонів	71
15.2. Показники використання пасажирських вагонів	73
15.3. Показники використання локомотивів	74
МОДУЛЬ 4. Виробничі ресурси залізничного транспорту	77
<i>Тема 16.</i> Основні та оборотні засоби залізничного транспорту	77
16.1. Сутність і види капіталу. Виробничі фонди підприємства	77
16.2. Зміст і види основних засобів	78
16.3. Класифікація оборотних засобів	79
<i>Тема 17.</i> Оцінка основних та оборотних засобів залізничного транспорту	81
17.1. Оцінка, знос та амортизація основних засобів	81
17.2. Ремонт і модернізація основних засобів	83
17.3. Показники ефективності використання основних і оборотних засобів	84
<i>Тема 18.</i> Матеріально-технічне забезпечення залізничного транспорту	87
18.1. Зміст і особливості матеріально-технічного забезпечення	87
18.2. Організація постачання на залізничному транспорті	88
18.3. Визначення потреби у матеріальних ресурсах	89
<i>Тема 19.</i> Розвиток матеріально-технічної бази залізничного транспорту	91

19.1. Інноваційний розвиток матеріально-технічної бази залізничного транспорту	91
19.2. Організація інноваційно-інвестиційної роботи	93
19.3. Планування капітальних інвестицій	94
Тема 20. Трудові ресурси залізничного транспорту	95
20.1. Особливості організації праці на залізничному транспорті	95
20.2. Нормування праці	97
20.3. Показники ефективності використання трудових ресурсів	98
Тема 21. Оплата праці на залізничному транспорті	100
21.1. Сутність заробітної плати	100
21.2. Форми і системи оплати праці на залізничному транспорті	103
21.3. Планування праці та заробітної плати	105
МОДУЛЬ 5. Фінансові результати залізничного транспорту	108
Тема 22. Витрати залізниць	108
22.1. Сутність і класифікація експлуатаційних витрат	108
22.2. Планування витрат залізниць	111
22.3. Розподіл витрат за видами транспортної продукції	112
Тема 23. Собівартість залізничних перевезень	114
23.1. Поняття та особливості розрахунку собівартості перевезень	114
23.2. Методи калькуляції собівартості	115
Тема 24. Тарифи на залізничному транспорті	118
24.1. Сутність транспортних тарифів	118
24.2. Диференціація тарифів на залізничному транспорті	120
24.3. Особливості побудови вантажних і пасажирських тарифів	121
Тема 25. Доходи залізничного транспорту	124
25.1. Поняття і специфіка формування доходів	124
25.2. Планування доходів залізниць	125
25.3. Порядок розподілу доходних надходжень	126
Тема 26. Фінансування основної діяльності залізниць	129
26.1. Організація фінансового забезпечення перевезень	129
26.2. Порядок фінансування галузевих підприємств	130
Завдання для практичної роботи студентів	134
Завдання для самостійної роботи студентів	277
Методичні рекомендації до написання курсової роботи	308
Глосарій термінів	336
Література	339
Додаток А Показники економічної оцінки проектних рішень	344
Додаток Б Показник експлуатаційної роботи	349
Додаток В Економічна оцінка експлуатаційних показників	369

ПЕРЕДМОВА

Економіка залізничного транспорту посідає важливе місце в процесі підготовки й прийняття господарських рішень у галузі транспорту; є невід'ємною частиною системи управління економічною діяльністю та забезпечує науковість і обґрунтованість планування організаційно-економічних процесів підприємств залізничного транспорту. Тому вивчення курсу «Економіка залізничного транспорту» є важливою частиною підготовки фахівців галузі, сприяє всебічному розвитку та поглибленню економічного мислення майбутніх фахівців. Опанування теоретичними знаннями та навичками при вивченні дисципліни дозволить спеціалістам грамотно вирішувати комплекс організаційно-економічних і техніко-технологічних завдань; вивчати та використовувати нові методи роботи залізниць країни; самостійно розробляти норми і нормативи процесів виробництва тощо. У цьому розумінні важливого значення набуває методичне забезпечення самостійного вивчення курсу та ознайомлення з прикладною економічною роботою.

Даний навчальний посібник присвячений загальним економічним питанням функціонування транспорту та особливостям організації господарської діяльності залізниць. Наприкінці кожного параграфа надаються рекомендації щодо поглибленого вивчення курсу: тематика рефератів і завдання для розв'язку на практичних заняттях. Теоретичне подання найбільш вагомих економічних питань у сукупності з практикумом з курсу «Економіки залізничного транспорту» формують повний навчально-методичний комплекс дисципліни і створюють необхідні умови якісного засвоєння професійних знань. Програму навчальної дисципліни складено на підставі вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики «бакалавр» з урахуванням попереднього досвіду колективу авторів та кафедр профільних вищих навчальних закладів.

Вивчення курсу передбачає засвоєння студентом закономірностей і тенденцій розвитку транспортної галузі країни; опанування основних економічних знань і базових навичок ведення розрахунків і оцінки показників діяльності залізниць.

В кінці посібника міститься глосарій основних економічних термінів, що дозволить студентам закріпити отримані теоретичні знання та підготуватися до контрольних заходів з курсу «Економіка залізничного транспорту».

Під час підсумкового контролю студент повинен показати знання економічних категорій транспорту, функцій управління та планування; охарактеризувати особливості виробничих фондів галузі; розуміти поняття праці та заробітної плати робітників, володіти методикою проведення техніко-економічного обґрунтування прогресивних рішень на транспорті, а також формування і розподіл фінансових результатів. Матеріал навчальної дисципліни базується на знаннях, які студенти отримують з економічних дисциплін попередніх курсів.

Вивчення дисципліни «Економіка залізничного транспорту» є підґрунтям для опанування дисциплін з економічного обґрунтування господарських рішень, економічної діагностики, виконання магістрських дипломних робіт.

МОДУЛЬ 1

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТУ

Основні терміни і поняття: економічні відносини, економічні закони і закономірності, методологія, проблеми економічного дослідження, транспорт, транспортна система, транспортно-дорожній комплекс, сфери раціонального застосування різних видів транспорту, показники транспортного забезпечення, показники транспортної продукції: вантажообіг, пасажирообіг, приведені тонно-кілометри, конкуренція на транспорті, конкурентоспроможність транспортного підприємства і транспортної продукції.

Тема 1. ЕКОНОМІКА ТРАНСПОРТУ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1.1. Зміст навчальної дисципліни економіка транспорту.

1.2. Напрямки економічних досліджень.

1.1. Зміст навчальної дисципліни економіка транспорту

Економіка транспорту як галузь економічної науки вивчає закономірності розвитку та функціонування особливої сфери виробництва – транспорту.

Об'єкт вивчення – транспорт загального користування (магістральний), який є самостійною галуззю економіки та забезпечує переміщення основної маси вантажів і пасажирів.

У конкретних умовах об'єктом виступають окремі підрозділи, ланки та елементи транспорту або групи взаємопов'язаних підрозділів і елементів за видами діяльності.

Предметом дослідження є:

- економічні відносини на транспорті;
- механізм дії та форми прояву галузевих економічних законів;
- сукупність загальних економічних законів і закономірностей, властивих галузі;
- методи та прийоми використання економічних законів у господарській діяльності транспортних підприємств.

Економічні відносини та інтереси на транспорті виявляються між:

- транспортом і споживачами транспортних послуг;
- трудовими колективами одного виду транспорту у взаємодії та співпраці з колективами інших видів транспорту;
- трудовими колективами та працівниками окремих підрозділів, служб і ланок кожного виду транспорту між собою.